

Frødings union: En folkgemenskap - med två kungar.

Samförståndsdiiktaren i unionsstrid.

av O. Henrik Akeleye Braastad¹

”Gustaf Frøding och Norge”

Överläggningarna mellan Carl Johan och norska Stortinget 1814 kulminerade så att Norge i november d.å. förutom den gemensamma monarken hade bara utrikes- och försvarspolitik gemensamt. Länderna var i alla för vanliga borgare viktiga hänseenden självständiga länder. Riksakten 1817 konfirmerade ländernas gemenskap på toppen. Med Mellanrikslagarna i 1827 skapades positiva förutsättningar för en gemensam svensk-norsk marknad. Sedan rådde i huvudsak fridsamhet. Gustaf Frøding var född 1860, medan han gick i skolan i Kristinehamn uppstod turbulens i samband med norska ståthållarämbetets upplösning. Hemma i Värmland mellan Uppsalaåren i 1894 fick Norge parlamentarismen – det ogillades i Stockholm. Men stillsamt var det, i huvudsak, i frågan för den unga Frøding.

Från de tidiga skolåren vet vi att han var – som andra skolbarn - ganska så upptagen av Sveriges stolta historia och de historiska militära slagen som gjord Sverige större, men Gustafs militära intresse går mindre på hjältemod, strid, kraft, säg, mer på militären, officerskåren som gyllne

¹ Författaren han under arbetet haft glädje att kunna stödja sig på den omfattande svenska Frødingslitteraturen och inte minst Uppsaladocenten Germund Michaneks, arbeten, vilka han för författarens användning under arbetet vänligen har särskilt sammanställt med syfte på de delar som direkt omhandlar Frødings tre långa norska vistelser och uppehåll. Papperet är sedan baserad på ”Lillehammeriana”, stads och ortshistoriska artiklar och böcker om Frødings norska värdmiljö, framför allt på Lillehammer 1890 – 1896 och i övrigt aktuellt unionshistorisk material utarbetat inför 2005-markeringen. Öster om riksgränsen har jag kunnat samtala och hämta källmaterial, stöd, kommentarer från Gustaf Frødingsällskapets miljö, genom särskilt ordföranden, Kjell Fredriksson, Karlstad och tidigare ledaren av sällskapets litterära utskott, Knut Warmland i Filipstad. I Norge har jag i Lillehammers ortshistoriska frågor kunnat stödja mig på 1:a amanuensen Trond Feiring, journalisten Kristian Hosar, historieprofessorn Tore Pryser, samt – inte minst – Lillehammerläkaren Per Rikard Bærøes breda och detaljerade kunnande om staden på 1890-talet. Även chefsredaktören Knut Rambergs aktuella böcker om staden och politiken sett från tidningsvärlden under Frødings tid har varit viktiga källor. Med detta är samtidig många värmlänningar och gudbrandsdöler onämnda. Två inspiratörer bakom skall särskilt närmast, Frødingsällskapets tidigare ordförande, numera riksmarskalken Ingemar Eliasson och NKbokhandlaren, Folke Gerhardt, båda Stockholm.

sociala ränder – ”Se löjtnanten rider ...O, Gud, vad han är vacker i sin vita väst” - i en idylliserad herrgårds och högreståndsmiljö. - ”Den bortvända Bellona” har lundensaren Erik Zillén kallat den unga Gustaf Fröding.²

Frödings uppväxt hade få norska kopplingspunkter. Familjen, umgänge var knutet till Värmland och Karlstad, till företagsamhet och bruksmiljö, men även i någon mån till övrigheten. På senare 1800-talet dök det i Värmland upp vissa spänningar gentemot normmännen, främst genom de stora skogsförvärv som normmän i perioden gjorde i västra Värmland.

Uppsala och ”de två stora normmännen”

Under studieåren i Uppsala under första hälften av 1880-talet träffade diktaren på ”de två stora normmännen”, Björnson och Ibsen. Dessa kom att inta en viktig roll i hans litterära liv, kanske särskilt Björnson som Fröding ända från början kom att förguda, fast kanske väl så mycket mannen som diktaren.³

Som journalist i Karlstads-tidningen från mitt på 80-talet hade han tagit itu med det raseri som den unionsinnade svenska högern visade mot det norska Stortinget som med riksrätten i 1884 avsatte den kungatrogna norska regeringen Selmer. Han hade även i spalterna gått emot de fråna markeringarna som kom till uttryck hos svenska högersinnade och från det norska Venstrepartiet under debatten senare på 80-talet.

Evigt grannskap

Fröding såg från tidigt olikheterna mellan det sätt vanliga norska och svenska människor mötte varann med och politikernas ilskna högljuddhet. Språkgemenskapen i mittre Skandinavien lär ha varit viktigt för honom, han skriver att de östnorska dialekterna står honom som värmlänning mycket närmare än talmålet söder eller längst norr i det

² I artikeln ”Den bortvända Bellona” i Karlfeldtsällskapets årsbok 2003, Fästskrift til Lundagårdsredaktören Jöran Mjöberg, har Fil.dr. Erik Zillén skisserad Fröding som ett barn av ”la belle époque”, där ”militären är en avskild social grupp i den borgliga offentligheten och har i praktiken inget med väpnade konflikter att göra”. Han exemplifierar även hur detta visas i metaforiken i dikterna, som Lillehammerdikten ”Härjarinnor” (om dr. Torps barn) förmedlar en ”artilleristämning”.

³ Han har själv skrivit att han hela sitt liv fascinerats av Björnson, Ibsen tog han för allvar itu med under sitt möte med den norska litteraturen under Uppsalatiden.

egna hemlandet.⁴ Och detsamma med mycket av den sociala kultur, han upplevde en sorts gränslös gemenskap mellan folken i mitten av det sydsnkandinaviska barrskoglandskapet, en förening starkare öster- väster än norr-söder.

Från förnedring till sjukdom – och anonymitet

Senare delen av 80-åren, mellan de misslyckta studierna i Uppsala och flykten till sanatorierna utomlands - först till Görnitz i Schlesien, så till Lillehammer vid Mjösa - kallas *förnedringsåren* i Frödings liv. Han kom vid flera tillfällen att offentligt skymfas av riks- och länsmyndigheterna, av borgarskapets Karlstad och var av goda och dårliga skäl mycket lågt ansedd bland stiftsstadens besuttna, högerkretsarna. Sålunda, när han nu 1889 för första gång lämnar sitt hemland är det även i ett sorts psykologisk, socialt - kanske även ett sorts politiskt - exil. Han hatar vad han lämnat bakom sig i Karlstad.

1890 tar Frödingvännen från gymnasåren, Mauritz Hellberg över redaktörsansvaret för Karlstadstidningen. Som tidigare Fröding förespråkade gör Hellberg nu denna ståndpunkt till tidningens officiella politik: Helst fördjupad union, men enbart bottnande i folklig förlikning, Utan folklig förlikning ingen gemensam unionskung. Och – värre - med allvarlig konflikt och krig: Förstörda förutsättningar för ett oumbärligt, önskat och nödvändigt framtida samarbete mellan två grannar, kanske Europas mest lika folkslag. Vännen, chefen Mauritz Hellberg skulle sålunda komma att bli Sveriges mest liberala redaktör i unionsfrågan, ensam inom svenska redaktörskåren.

Norrut igen - och in i Lillehammer

Från Görnitz via Malmö och Allmänna sjukhuset där: Nu går vägen till Lillehammer där han tar in på dr. Torps sanatorium på Suttestad gård september 1890. Han ser fram till uppehållet i Lillehammer, det tycks som om läkarna i Malmö har ingivit honom övertygelsen att här skall han bli frisk. System, Mathilda, har redan varit i Norge i två år (på Nes, 6 mil söder om Lillehammer), men det lär inte varit något belägg för sammanhang mellan hennes Norgeuppehåll och Frödings ankomst.

⁴ Så har förresten även den trönderska författaren Kristoffer Uppdal skrivit att han från Fröding lärde mer av Trönderlagsbygdernas folklyne än samtliga västnorska författare tillsammans.

Som GF anländer Lillehammer september 1890 är unionsstriden över honom. Strax.

Suttestad: Sanatoriets politiska tinktur.

På Suttestad sanatorium i ytterkanten av Lillehammer vistas han här i en politisk i huvudsak borglig miljö, den är även i perioder internationell i sin sammansättning. De norska patienterna är det skäl att tro i huvudsak är högerpartister. ”*Jag umgås här bara högermänniskor*”, skriver han till Sverige. Ett viktigt undantag är emellertid Fernanda Nissen, sannolikt den person som från början stod honom allra närmast. Deras relation är ömsesidigt varmt beundrande. Hon är – som båda sina två ekte makar⁵ – starkt för unionsupplösningen och ingår i ett nät av ledande norska Venstre- och Arbeiderpartimedlemmar som arbetar för saken inom ett större radikalt politiskt och socialt koncept.

Fast, också värden på Suttestad och miljön runt Hombfamiljen är nationellt norsksinnade. Konstnärerna omkring Suttestad är föga politiska, många kommer från högreståndsbakgrund.

Läkaren, dr. Torp och hans umgänge som Fröding i någon grad kommer i beröring med lär vara i huvudsak vara borgligt sinnade, fast också radikala i saksfrågor. Läkarkåren i staden är splittrad.⁶

Den lokala debatten på Lillehammer präglas genom tidningarna, patienterna läste de två ortstidningarna, Aftenposten, Morgenbladet, Verdens Gang, Dagbladet och sannolikt flera. Fast mer tillfälligt utländska tidningar⁷. I Karlstادتidningens redaktion genomgick GF ofta 30-40 tidningar om dagen – han följde väl med!

Arbetarrörelsens politiska attityder når sannolikt inte helt fram till Fröding på Lillehammer, de kommuniceras i perioden inom andra miljön i staden. I övrigt kan det vara skäl att tro att parti och unionsståndpunkterna bland patienterna och i dr. Torps miljö ändras 1890 – 1896, Frödings Norgeår. Som det radikala Venstre anammar radikala rösträtts- och andra halvrevolutionära synpunkter bredvid unionsfrågan glider den borgliga miljön mot Høire till 1896, även hotad av de ekonomiska konsekvenserna av uppsägningen av Mellanrikslagarna (1895) och krigshoten.

⁵ Hennes andra make, Oscar Nissen, blir 1906 ordförande i norska Arbeiderpartiet och han är redaktör i ”Socialdemokraten”, partiets rikstidning i Oslo.

⁶ Dr. Grönstad som är en stor ”stadsbyggare” i Lillehammer i perioden har varit läkare för norska kåren inom hogvakten i Stockholm, svensksinnad, han får senare Wasaordenen. Dr. Torps utnämning som amtsläkare värderas av Høiremiljøen i staden som ett politisk Venstrebeslut.

⁷ Jag har ingen aning om vad som händer i Sverige, skriver Fröding i ett brev från 1895, tidningsflödet ser ut att ha sinat ut i perioden.

Tidigt skriver i övrigt Fröding att hans unionssynpunkt påverkats av det vänliga bemötandet och den förplägnad han fått i Norge

Norgerapport: Breven österut och sju självsäkra gymnasieflickor.

Strax på plats på Lillehammer beskriver och betygsätter han värdmiljön i breven till systrarna, familjen och vännerna i Sverige.

Ytterligare en vittnesbörd om Frödings attityd till unionsfolkens strid hittar vi från starten av Norgeåren kanske framför allt i brevväxlingen med "Astrid Carlesohn" – korrespondensen som rinner ur den falska äktenskapsannonsen från de sju högborgligt sinnade societetsflickorna från Göteborgsgymnasiet, skämtsamma göteborgsflickor från en tyskläscirkel som i en annons i Handelstidningen sökt efter attraktiv, bildad och besutten man för ev. äktenskap.⁸ Självsäkert och halvmogot smäller dom till mot norrmännen i breven till den okända, länge anonyma svenska äktenskapskandidaten på Lillehammer, Fröding, fulla av inlärd hetsigt storsvenskt unionsengagement och med öppet fientliga attityder mot det land där han nu tas väl tillvara. De får svar av den anonyma brevskrivaren från Suttestad. Hans eleganta, språkligt mästerliga fäktande svar tillbaka i breven från Lillehammer till "Astrid" i Göteborg placerar hans sociala attityder till brödrafolken och den politiska striden redan vid årsskiftet 1890/1891 och framöver.

Flickornas första svarsbrev (signerad Astrid Carlesohn) signaliserar en högfärdig, omogen, tvär antinorsk attityd och strax svarar Fröding⁹: "Så mycket vill jag dock säga att jag är norskvän och vi får således något att gräla om" Sedan skriver han – nu återkommen till Karlstad - mitt i augusti åter till Astrid: "Norrmännen -, det är mitt folk, jag kan inte hjälpa det, hur opatriotiskt det än låter – och de norska flickorna!"

Killebukkens barska skandinavism

Det första han får tryckt sedan han kommit till Norge är essäet "Killebukken"¹⁰. Från gården Suttestad berättar han om "husgeten" – killebukken, medföljande fjortonåriga fröken Ågot på gården i lek och lust med barnen och diktaren. Lekfull, attackerande, men inte långsint. Han berättar om "killebukkens" angrepp och kast som stöt mot "den falske

⁸ Breven och historien sammanställda i Holmberg, Olle (1952) "Brev till en ung flicka": Stockholm: Kammarbiblioteket.

⁹ I mars 1891.

¹⁰ Tryckt i Uppsala Nya Tidning 22. och 27.9.1890.

svensken”, återgällande Karl XII:s krig, den orena flaggan, den svenska utrikesministern. Men, geten presenteras som en egentligen oskuldsfull, mest lekfullt tokig, som lika mycket kastar sig mot vem som helst. Dens anfall mot svensken hejdas även omsorgsfullt av de norska barnen och killebukkens sinne är övergående ”- när vi kommo hem till gården, sto killebukken helt lungn och åt krusbär i burkarna. Han låddes inte se oss.” Artikeln har även tolkats som ”skandinavistisk”. (Ruben G:son Berg). Oskuldsfullt, skojsamt tillfälligt käcklande, men övergående - i botten trygg gemenskap.

Ut i Storgatan – möte med norsk storpolitik.

Han är, nu (september 1890) från Lillehammer, kvar som medarbetare i Karlstadtidningen och hans första möte med Norges debatt är på ”Eriksensalen”, den stora möteslokalen i Lillehammers Storgata, just intill den forsande Mesnaälven, som 3 dagar efter hans ankomst är plats för ett stort folkmöte i försvarsfrågan med prominenta nationella deltagare. Mötet er utlyst av Venstreforeningen i staden. Mycket engagerad, nyfiken drar Frøding iväg till mötet samman med andra från sanatoriet. Mest är där allmoge, arbetare, kvinnor, ungdom, men även s.k. överklass i salen. Frøding beskriver de för honom då, just som han anländ, de okända herrarna, alla framstående personer i Norge då och senare:

Viggo Ullman¹¹, Venstre, inleder. ”*En bleklagd herre med blont skägg och hår*”. Stor talare, indignerad, övertygad, parlamentarisk i språkbruk, skriver GF. Frøding refererar omständligt hans förbehåll mot folklig krigsentusiasm, som refereras i en argumentation liknande Frødings egen.

Löjtnant (senare norsk försvarsminister) H.D. Lowzow tillskrivs en stark prosedyr, med godlynta sympatiska drag, vridande sina svartmuskiga mustascher. I debatten – på försvarsvännernas ståndpunkt – stöds han av Fritz Hansen och Christopher Bruun.

Frødings referat¹² är mycket professionellt neutralt och sakligt argument-redigerande, fast han tycker nog försvarsvännerna förlorar. Hans hjärta är hos fredsvännerna, fast han tycker de i debatten uppträder något övermodigt - här känner vi igen diktarens psykologi!

¹¹ Folkhögskolepionjär, senare landshövding, Stortingspresident.

¹² Under rubriken ”Ett folkmöte i Norge” tryckt i Karlstads-Tidningen, den 24de 9. 1890.

Under mötet medverkar även en mycket talför advokat från grannstaden Gjøvik, Johan Castberg som Fröding raskt imponeras av¹³. Han övertygas även över Johan Castbergs kopling av bördorna vid de ökta försvarsutgifterna mot flertalets saknande rösträtt.¹⁴

Vid mötet är även grundtvigianerna från den närbelägna folkhögskolan, Fritz Hansen och Christopher Bruun närvarande, båda försvars- som unionsvänner. Referatet ger föga honnör till folkbildningsentreprenören Fritz Hansens försvarspolitiska runor, Fröding retas över juristen och grundtvigianern retorik.

Här, på Eriksensalen, träffar GF för första gång skandinavisten Christopher Bruun som bor i grannbygden Gausdal. Upplysningsprästen, grundtvigianaren Bruun hade medverkat i studenttoget till Lund i 1862 och varit frivillig med danskarna mot preussarna vid Dybbøl skanse. I en rad hänseenden tycks Fröding och Bruun ha mycket gemensamt. Fröding beskriver hans anförande:

" (det) utmärkte sig i synnerhet för sin stora beskedlighet och för de försök till kitslighet, som han riktade mot sin vän Björnson. Det erindrade verkligen om "lambsens vrede". Hr. Bruun är visst en alltför vänlig själ att med något argt eftertryck kunna gå i strid för kriget",

skriver GF.

Dagbladets radikala redaktör, Fernanda Nissens första make, Lars Holst beskrivs som "tjock".

Björnson har fram till nu stått för "fredslinjen" och emot försvarsvännerna, men står inte oemotsagd i Norge eller även Lillehammer.¹⁵

Hans egen hjälte Bjørnstjerne Björnson träffar han alltså här för första gång i personligt möte, hans ungdoms hjälte. Björnson är ordförande i länets (Opplands) Venstre, han har förra söndagen hållit ett föredrag i grannbygden Toten vid staden Gjøvik, och detta mötet genljuder alltjämt i pressen. Fröding observerar BB, nu på Eriksensalen i Storgatan på Lillehammer:

¹³ Johan Castberg kommer att bli en stor politisk gestalt i det unga Norges politiska liv, senare statsråd och socialreformator. "Helt ung herre med intelligent utseende", skriver Fröding.

¹⁴ Om striden i landet, länet, staden i frågorna och mellan de på mötet närvarande huvudgestalter, se även: Ramberg, Knut (1997) "I dögnet's tjeneste", Lillehammer: Lokalhistorisk forlag och, Feiring, Trond (2004) "Lillehammer og Fåberg's historie II: Byen og bygda - materiell veks og kulturell blomstring", Lillehammer: Lokalhistorisk forlag.

¹⁵ På orten har han agiterat freds- och antiupprustningslinjen samman med Johan Castberg; På slutet av 80 talet har historikern Ludvig Daae och den stora norska 1800-talshistoriern och Høirepolitikern professor Yngvar Nielsen hatt folkmöte för försvarsvännerna. Ryssland spökar även i Norge och grundtvigianerna, folkhögskolerörelsen är på försvarsvännernas sida.

” där framme vandrade en bred kämpargestalt med en atlets bröst och skuldror, en gråsprängd lejonman över en djärvt tillhuggen panna och profil – på samma gång fina och starka drag – en vacker man men med ett uttryck av stränghet, man kunde nästan säga hårdhet...Så blickar ingen annan i Nordens land än den. – Han såg vred ut och gick fram och åter som ett lejon i bur – en instängd kraft, vilken blott behövde se en dörr öppnad för att slå ramen i de belackare som känd sig säkra utanför gallret”

Om detta mötet på skriver Gustaf Fröding nu strax efteråt ett stort referat i Karlstads-Tidningen, där han framför allt mästerligt famnar Björnsons retorik och sociala framtoning under mötet på ett mycket precist, dramatiskt, mustigt sätt.

Björnson anser de ”forsvarsbegeistrede” som ”sauer” (knäppa får) ” – vred är han”, skriver Fröding i krönikan ”Ett folkmöte i Norge” i Karlstads-Tidningen,

”nästan vartända ord från honom är tungt och lidelsefullt. Han är lik Starkad i Brävalla slag, som bet sig i skägget och gick främst i svinfylkingen, mejade ned allt i sin väg”.

”I själva verket är Björnson en kämparnatur av samma slag som det bäste av Harald Hårfagres ätt, ädelsinnad och varmhjärtad, men med anlag för depotism och ur stånd att behärska sin lidelse. Sedan blodet en gång kommit i svallning. Men han är på samma gång uppfylld, att icke säga elektriserad av alla stora strömningar som gå genom det moderna kulturlivet. Alla humanitetens och den vaknande altruismens bästa strävanden kunna vara säkra på ett duktigt handtag, ett stadigt skulderstöd av denne skilfingaättling, men det finnes ingenting modernt, humant, inteningt överseende och förlåtande i hans uppträdande. Sannerligen, när jag hörd honom tala för den stora fredstanken, så är det som jag hörde Olav Tryggvasson eller Helge Olav predika kristendomen för dem de nyss förut slagit bruna och blå.

Fröding refererar vidare Björnstjerne Björnsons eget tal vid mötet:

”Vad Björnstjerne Bjørnson anförande beträffar, så var det egentligen intet anförande alls, utan ett lyriskt utbrot av lidelse för den sak han omfattad med en underton av harm mot dem som stå honom emot och höljt honom med smädelse....

Den väldiga stämman svälde ut och fyllde rummet, än stormkande fram som ur ett vattenfall i fjällen, ”knusende” allt i sin väg, än härmande den bramserande tonen hos de ”forsvarsbegeistrede”, än klumpande ned i ett grovkornigt infall på landsmål. Prästen, skådespelaren, och bygdetalaren vore alla framme – vredens patos avlöstes av bondens bitande hänsynslösa sarkasm. Då och då dunkade knytnäven i bordet.”

Han ville ”ramme dyret i mennesket”, skriver Frøding, BB handskas tyranniskt med fakta, slår i bordet vil slå motstanderne ”sønder og sammen”.

Alt i alt oppfattar Frøding mötets ande som annorlunda än hemma, men, han ursäktar normännens starka känslor – så genom alla år.

Fast, på orten ger mötet ingen storm, ortstidningarna tonar ner konflikterna mellan flyglarna i tidningsreferaten från mötet.

Fast det är bara 19 kilometer mellan Suttestad och Aulestad träffar Frøding aldrig Björnson på tu mans hand. BB var äldre och stor – icke minst i egna ögon, Frøding i dessa år oetablerad och mistänkt onykter: Björnson skydde folk som inte administrerade sitt alkoholkonsum. Frøding läser om honom på orten och hör, ofta med bara en man emellan – litterater, andra konstnärer, Ortsbor, dr, Torps miljö. Han ser Björnsonfamiljen resa till och från genom Lillehammer. De har även bekanta genom Uppsalamiljön.¹⁶

”Intet krut!” – dikten mot brödraäteriet.

Under den allra första tiden i Lillehammer skriver GF i sitt rum på andra våningen på Suttestads sanatorium – med fridsam utsikt mot sjön Mjösa och det brant lutande blågråa-vita förvinterlandskapet på motsatta dalsidan - likadant sin dikt ”Intet Krut!” – med undertiteln ”Tillägnad norskätare och svenskätare i båda länder”.¹⁷

Dikten räknas som framprovocerad av en dikt Alexander Kielland då nyligen i en tidningsartikel skrivit, ett hatiskt och krigslustent angrepp på grannen i öster.¹⁸ Kielland har tagit den norskfödda danska sjöhjälten Peter Wessel Tordenskiold från det stora nordiska kriget som symbol på svenskhatet i Norge. Kielland ville ha en staty i Kristiania där Tordenskiold stående på en sönderskjuten skans pekande mot arvfjenden Sverige skrattande skulle utropa: ”Se! Se! Der stryger han alt flagget – den feige hund”, detta liksom Karl XII i Kungsträdgården i

¹⁶ Ann Margret Holmgren är den svensk Björnson kommunicerar mest med – 34 brev går dem emellan 1889-1905. Hon och mannen, fysiologiprofessorn, är flera gånger gäster på Aulestad. Från 1886 har hon tillhörd den liberala Verdandikretsen, deltagit i sedlighetsdebatten. Norskan Ninni Roll Anker och Fernanda Nissen är även hennes krets, hon är rösträttsaktör, senare VD för Uppsala Nya Tidning och redaktör för Verdandis småskrifter från 1898. Fast, hon är 5 – 7 år innan Frødings studenttid, fast under asylåren 1898 – 1905 är hon central i staden.

¹⁷ Tryckt i ”Göteborgs Handels och Sjöfartstidende”, 8.11. 1890.

¹⁸ Alexander Kielland skriver: ”Å narre den falske, skremme den feige, å tordne og lyne om ørene på den storsnutede arvfjende – det var Norges egen sjøhelt – svenskehatet – det var Tordenskiold”

Stockholm.¹⁹ Kristoffer Randers från den radikala ungdoms och studentrörelsen Fram har också nyligen gått till fränt angrepp på grannfolket och även detta framprovocerar GFs lyriska gensvar.

Frödings dikt är försonande och bygger annars på en anekdot från stora nordiska kriget, med bl.a den dansk-norska sjöhjälten Peter Wessel Tordenskiöld som aktör. I dikten – mitt under krigstillståndet – uppstår en spontan nordisk gemenskap mellan manskapen på de två krigsskeppen som just när de ligger bredvid varann, klara att skjuta, istället ger sig att hurra för varandra, för varandras kungar och folk i en sorts spontan gemensam-nordisk folkanda.

*"Plötsligt dundrar från fregatten
sjufalt ett hurra! Och hundra
svenskar svänga högt med hatten:
Leve Wessels land, hurra!
Från det norska däcket dundra
Hundra stämmors svar: hurra!*

*Blott en enda svallvåg välte
Nu emellan bägge däcken
Havets gunstling, Norges hjälte
Stod med bägaren i hand:
"Hit med vin och det på fläcken!
Leve Karl den tolfte land!"*

Dikten slutar så här:

*Många år sen dess har flytt och
folk mot folk stå vapenlösa.
Det har ropats: skjut! på nytt och
Det har svarats: intet krut!
Det är dumt att krafter slösa
På en kamp, som kämpat ut!"*

Av de av Frödings dikter som låter sig fästa vid tillblivelsesort är ungefär 60 gjorda i Norge. (Se separat kapitel.) Fast, få av dessa har ämnen som kan relateras till hans synpunkter kring föreställningar som kan relateras till unionsfrågan.

¹⁹ Om detta skriver Åmållektorn Ove Moberg i sin stora översiktsartikel om Fröding och unionen i "Värmland förr och nu", utgiven som Värmlands museums årsbok på 100 årsdagen för diktarens födelse. Artikeln kom även senare att tryckas i norska tidskriften "Syn og Segn".

Lillehammers politiska miljö på tidiga 90-talet

Det Norge Fröding anlände i september 1890 hade i sig själv länge levd fridfullt med unionen. Utpräglad landsort var det, staden hade lite över 1800 invånare. En handelsstad, hantverkare, men ingen industristad. Fast landshövdingens säte i Kristians Amt/Oppland Fylke. Den ovanliggande Gudbrandsdalen för vilken Lillehammer var "huvudstad" var i befolkning och politiskt viktigare. Här dominerade de större bönderna åsikts- bildningen. Fast, grundtvigiansimen hade anländ, i grannbygden Gausdal hade en första norsk Folkhögskola bildats av skandinavisten, prästen Christopher Bruun. Ledarna var personligt unionssinnade och försvarssinnade – de fruktade det ryska spöket. De syntes även i Lillehammers debatt, från sitt fäste en och en halv mil norr om den nya, lilla staden.

När Fröding kom hade den i Norge kända radikala agitatorn och socialreformatorn Marcus Thrane ett par tiår tidigare verkat i staden, men nu hade han försvunnit. Staden hade en liten, men aktiv arbetarrörelse fast alltjämt halvorganiserad. Arbetarrörelsens anhängare verkade först inom Lillehammer Samfunn som sedan (1895) skulle bli ortens arbetarkommun.

Bönderna, som hörde hemma i det då stora och nationellt sinnade partiet Venstre var ängsliga för arbetarrörelsen - och i övrigt allmän rösträtt, åtminstone tempot i en rösträttsreform. Rösträttsfrågan var stor för de radikala Venstresympatisörna. 1888 hade Bjørnstjerne Bjørnson och den senare stora norska rikspolitikern Johan Castberg hållit ett flammande möte i stadens storsal, samma Eriksensalen, två år innan Fröding kom, men motståndet var starkt även i den Grundtviginspirerade folkhögskolerörelsen²⁰ som annars höll sig till Venstre.

Två tidningar hade staden, "Lillehammer Tilskuer", den gamla "stora" tidningen som höll uppe allmänna borgliga åsikter och med Høiresympatier och även täckte mycket rikspolitiskt stoff. Sedan (1886) den nybildade tidningen "Fremgang" som var en radikal tidning med Venstresympatier, men som från starten sto Grundtvigianerna nära. Denna leddes av en radikal och i övrigt mycket kulturellt intresserad redaktör, Johan Filseth. 1894, just före Fröding anlände till Lillehammer för tredje gång ändrade denna tidning namn till "Gudbrandsdølen". Den

²⁰ Fritz Hansen, Johannes Skard var förutom Christopher Bruun de ledande gestalterna. De verkade även inom sin rörelse rikspolitiskt. Fritz Hansen var svärson till Norges rikaste bankier, Thomas Heftye i Kristiania och uppförde ett schweizerslott i Gausdal.

var organ för "det rene Venstre", efter att det norska vänsterpartiet splittrats. Detta skulle under de sista 18 månader av Frödings Lillehammerupphåll bli även Bjørnstjerne Bjørnsons tidning, "hustidning", om man vill. Filseths tidningar var åsiktstidningar, den borgliga tidningen var mer en debatt- och informationstidning.²¹

Sanatoriet på Suttestad hade båda tidningarna, här läste patienterna från spalt till spalt, från morgon till kväll.

Bjørnstjerne Bjørnson skrev först i Opplandenes Avis i grannstaden Gjøvik och framför allt i rikstidningarna – Verdens Gang och Dagbladet. Från 1894, med redaktör Filseths nybildningen av Lillehammertidningen "Gudbrandsdølen", skrev han även i denna. Tidningen skrev om Bjørnson och Bjørnson skrev i tidningen! I tryckeriet låg en egen clisjé med BB, Bjørnson signerade inte alltid i farten.

Denna tidning som GF läste under sina sista 18 månaders uppehåll i Lillehammer var närmast ett sekretariat och presskontor för Bjørnson. Man kunde i Gudbrandsdølen läsa om "den store BBs" liv från dag till dag:

"BB kommer i morgen atter hit til byen på vei til Bergen. Han tar torsdag med skipet til Gjøvik og over land til Bergen"

I tidningen kunde man läsa BBs exakta adresser för de som ämnade skriva till honom på färden.

När diktaren kom hem till Lillehammer och Aulestad het det:

"Hans opphold i Europa har denne gang vært et eneste stort triumftog, som historien neppe kan oppvise sidestykke til."

"Den store BB" kallad – Bjørnstjerne Bjørnson. Han har även ett lokalt hov omkring sig. Till detta hör redaktören Filseth i tidningen Gudbrandsdølen och andra Venstrepolitiker i staden.

1875 hade Bjørnson, förvärvat den i Norge stora gården Aulestad i Lillehammers grannkommun, Gausdal.

Långs vägen var det alltså bara 19 kilometer från Bjørnsons Aulestad till Frödings Suttestad. Bjørnsons litterära och politiska verksamhet täckte den stora geografien. Från sin gård åkte han mest häst till Lillehammer och därifrån under sommaren med ångbåtarna söderut – och ut i världen. Ett muntligt överlevande minne om Frödings Lillehammerliv är författaren sittande väntande på ångbåtsbryggan. Från denna utsiktspunkt observerar diktaren Bjørnsonfamiljens resande till och från,

²¹ Noga beskrivet i Ramerg, Knut (1997). "I døgnets tjeneste", Op.cit.

och han skriver om det hem till Karlstadstidningen. - Först från september 1894 kom järnvägen till Staden.²² På Lillehammer hadde han egen våning (kallad "Björnsonkvisten") i vänstermannan, köpmannen Thorstein Lundes stora gård. Denna lär Fröding dagligen ha passerad genom sina två dagliga vandringar genom staden och ortens vänstermenn var i någon mån bekanta genom dr. Torp. Lundes äldste son, Einar, berättar sedan hur han som pojke såg Fröding vandra förbi genom Storgatan, ensam, emellanåt i vit kostym. Läkaren dr. Torp var en del av umgänget runt Lunde och på Lillehammer annars även tandläkaren Anders Sandvig – Norges Anders Hazelius – som även var Frödings tandläkare på Suttestad, han berättar om sina pinor.

Just utanför gårdsgården till Björnsons gård Aulestad hittar vi Vonheim, en folkhögskola för en radikal norsk-nationell folkupplysnings- och ungdomsrörelse som hade stort inflytande även i lokalmiljön den gången och även med skandinavisten Christopher Bruun. Tidigt var Björnson knuten till den grundtvigianska rörelsen i den egna Aulestadbygden, Gausdal, men det blev schism dem emellan. När Fröding första gången kom till Lillehammer var Björnson alltså ordförande i Venstres Länsparti (Kristians Amts Venstreforening). Björnson talade jämt i Lillehammer och i länet.

Järnvägen kommer, först med svensk "slusk", så med Oscar II.

Fram till 1894 är Lillehammerortens miljö även präglad av ett stort närvaro av svenska järnvägsarbetare, "slusken" kallad, under Frödings alla tre uppehåll. Slutåret 1894 arbetar 1800 på att slutföra järnvägen Hamar-Losna, ungefär 200 i Lillehammers närområde. Många av dessa är politisk engagerade, socialister och även syndikalister. Fast dom är bråkiga, högljudda, halvstarka och även mera och knappast Gustafs miljö och ande. I helgarna sups det, hejdlöst, särskilt om regn ställer in arbetena en dag belägras systemet ("Samlaget" kallad)!²³ Svenska järnvägsrallare lär vara upphov till åtskilligt förbehåll et svenskar i ortsbefolkningen på Lillehammer 1891-1894. Fast inte i den radikala arbetarrörelsen. Här tror man på proletärerernas politiska kraft. Fast, det kommer att visa sig att de er proletariat på genomresa. Och alltjämt är det köpmännen, hantverkarna som råder i staden och deras anställda är

²² och på sina brevkuverter gav Björnson då strax sin nya adress: Aulestad gård, Fåberg (Lillehammer) järnvägsstation.

²³ En svensk "slusk" som på goda skäl uppsagt av ingenjörn bar denna med under armen när han lämnade kontoret: "Skall jag gå så skall även du ut, ingenjörn". Berättad i Feiring, Trond (2004) op.cit.

mindre proletära än invävda i en petarnalisk social- och arbetsgemenskap.

Det är stort Venstreval i Norge 1894. En gymnasielektor skriver till sin bror, läkaren, at ”*de radikale Hidser till had mot Svendsken og mod Kongen*²⁴”. Det går historier om att agitatorer lovar ut brännvinskalas åt de som röstar på Venstre, at någon delat ut hundra kronor till folk för att rösta Venstre.

Kungen, Oscar II, anländer Lillehammer för det formella öppnande 14 de september, det är tredje gången han besöker staden. Festutskottet är väl förberädd och stadens herrar firar med 5 rätters middag och fornäma viner. På järnvägsstationen är många samlade, fast hurraropen är spridda, med skolbarnens tog som undantag.²⁵ Några berättar att kungen är missbelåten, kort, kanske orsakad av Høires dårliga valresultat – en unionsfientlig signal.

Lika bakom järnvägsstationen, krönande en backe i fri front mot stationsbyggnaden og mitt emellan järnvägen och Kungens hotell hissar dr. Torps vän, Frödings bekant och även tandläkare, museumsmannen Anders Sandvig den rena norska flaggan september 1894, rakt i synen på den avstigande unionsmonarken.²⁶ Kungen skall tidigt ha lämnat festen.

Fröding har i slutet av januari tryckt ”Om jag vore Kung”, han är vid detta tillfället på Nes, 5 mil söder om Lillehammer, till staden kommer han två månader senare. Och detta är den miljö han senare skall teckna i referatet från Lillehammers 17de maj våren efter.

Frödings unionsjournalistik från Lillehammer.

I en rad kröniker, essäer och dikter frå Lillehammer skriver han om teman i anknytning till relationerna mellan Nordens folk. Han startar upp strax han anländer Lillehammer. Orten, norrmännens socialantropologi beskrivs. Tillfälligt får han strax träffa folktalaren Björnson i politisk duell.

²⁴ Lektor Kinck, den senare norska författaren Hans E. Kincks far, refererad i Bærøe, Per. R. (2004) ”Sunnhet, skjønnhet og brennvinshandel: Lillehammer 1847-1927”, Lillehammer: Lokalhistorisk Forlag.

²⁵ Skolans fana bärs av Hagbardt Hansen, denna författares farfar, som är skolans duktigaste ”turner” - gymnast. Oscar stiger av tåget och lägger sin hand på min farfars huvud.

²⁶ Refererad i Bærøe, Per R. (2003) op.cit.

Fram till sommaren 1891 kommenterar han rikspolitiska händelser och personer (Åkerhielm, Boström) i Sverige - sett från Norge var han vistas, och även norsk politik och dens ledargestalter²⁷. Åter i Karlstad våren 92 polemiserar han vidare. På Lillehammer om hösten 1892 skriver journalisten i Karlstads-Tidningen om svensk krigslustan, storsvenskhet. Tillbaka vid Mjösas norra ände på sensommaren och under hösten raljerar han om patriotism.

Återkommen till Karlstad inför julen tillbringar han hela 1893 i Karlstad och med en mycket aktiv unionsjournalistik, om politiken i Stockholm, konsulatsak, svenska debattens ilska form och åter om patriotism - han var inte mycket för sådant, Fröding! Våren 1894 är han passiv - i "Om jag vore Kung" från januari kastar han allt - , spricker i maj och är så åter på Nessanatoriet. Här, på Tandem, söder om Lillehammer, är han i perioder igen produktiv, litterärt, men inte i unionsfrågan. Senhösten 1894 och våren 1895, nu för tredje gången på Lillehammer, Suttestad, med stor strid omkring sig på orten, skriver han något, om unionsdebattens form, mestadels, sublimerad i hans berättelse från 17de maj på Lillehammer 1895.

Han vandrar i Gausdals fjäll på sommaren, återvinner tillnärmat full hälsa och går i gång med det stora projektet: En Morgondröm, som blir "Stänk och flikar". Sedan är han i huvudsak tyst i unionsfrågan, även i breven. Ett år efter att han lämnat Lillehammer är han mycket sjuk i Uppsala, han hamnar sedan där på sluten vård och repar sig först ett tag efter 1905.

I hans tillsammans drygt 40 kröniker och essäer från Norge som publicerades i svenska tidningar tar han även ställning till politiker och kungars unionspolitiska utspel. Han berättar varmt om Norges folk, hugger emot de som med kärva ord och hårda angrepp eldar till strid mellan folken, allt med lyriskt och essäistiskt mästerskap.

Det er också professionella analyser av parti- och regeringspolitiska utspel i båda länder, mycket blandat - likt och olik - i kröniker, det är "jämförande norsk-svensk socialantropologi", folkpsykologi, egna allmänna politiska markeringar, och om de norska diktarnas roll i unionsdebatten.

De formella tvistefrågorna: Konsulat, utrikesminister, kung, krig.

²⁷ Sålunda norska statsministrarna Steen, Stang - senare Hagerup, Oftedal, återkommande Björnson, Ibsen, Duun, Kielland såväl som författare som i deras utspel i norsk politik.

Vintern 1891 är dramatisk i unionsfrågan. Partiet Venstre programfäster konsulatfrågan och lägger sig på sin radikala kontrasignaturspolitik²⁸. I Venstrekretsar (Björnson inkluderat) är konsulatfrågan vägen till egen norsk utrikesminister, oberoende norsk-nationell utrikespolitik. Senare under året vinner Venstre valet i Norge. Björnson driver unionsfrågan, han talar i grannstaden Gjøvik 17de maj. I Lillehammers liberala och radikala politiska miljö är ändå rösträttsfrågan störst inför valet²⁹. Detta är samma år Fröding från Lillehammer ger sitt akademistipend till folkriksdagen och rösträttsrörelsen. Høires statsminister, Emil Stang går. Rektorn, Johannes Steen som blir Norges nya statsminister framstår i Norges borgliga miljö som brandröd vid denna tiden. Ventremajoriteten på Stortinget beslutar konsulatsaken 1892³⁰, och kungen vägrar signera. Fast sedan 1892 tar åter Emil Stang över som norsk statsminister och han har en moderat framgång i konsulatfrågan³¹.

I Uppsala Nya Tidning (UNT) redogör Fröding för situationen i en förhållandevis professionell politisk journalistisk analys³². Han värderar den första ministerkrisen som åska från klår himmel, och diskuterar Lars Oftedals stora roll. (Om Oftedal och Fröding, se kapitlet: "2 bikt om osedlighet"). Återigen rycker han ut mot de norska motståndarnas form, Høirepressen beskriver han som radikalt hänsynslös och personligt hätsk, han kommenterar den hårda språkbruken mot Björnson och den nya Venstrestatsministern, Johannes Steen. Lika mycket klagar han över Venstre. "Vänstern behöver värdighet", skriver han.

Statsministern Åkerhielms utlåtande om att Sverige hädanefter bör tala svenska i både öster och väster³³ chockerar Fröding där han sitter på Lillehammer och hör reaktionerna omkring sig. "*Ett ofantligt steg tas emot unionens upplösning*", skriver han i Karlstads-Tidningen³⁴, och han kan för läsarna i Värmland berätta att Venstre nu har krävt egen norsk utrikesminister och att partiet växer. Norge har rätt till att fullt sköta sig själv, låt Norge skilja sig från Sverige, vi lider inte, vår ära rannas ej, skriver han. Frøding registrerar norska vänsterpressens angrepp: "*Krybe for de storsnudedede storsvensker*", man måste "*holde seg stiv*" i ryggen.

²⁸ Den sa att ett statsråd som var emot kungens formella beslut och lagförslag inte bara skulle vägra att kontrasignera (vilket behövdes för att göra besluten rättskraftiga även i Norge), men även frånträda sin post som medlem av statsrådet.

²⁹ Kfr. Ramberg, Knut (1997) op.cit.

³⁰ Steenregeringen avsätter kr. 50 000 till egna norska konsulat.

³¹ Under Stangs ledning aksepteras en gemensam utrikesminister, men hädanefter får han även vara norsk och utrikesfrågorna skal diskuteras i et ministeriellt statsrådsutskott med norsk som svenskt deltagande.

³² UNT (1891)

³³ Läs: Mot ryssar och norrmän. Statsministerns utlåtande var ursprungligen avgivet i en slutna församling, men kom ut.

³⁴ Från Norge, i Karlstads-Tidningen 23.5. 1891.

Han kommenterar sedan Boströms tillträde som statsminister, negativt. Från Norge vet han att Boström där är lite populär och han fortsätter åter i Karlstad att raljera med politiken i riksdagen i Stockholm

"Låt hovmarkalken Reutersvärd ta över och besätta Norge med Värmlands regimenter,"³⁵

Statsråds, tidningsredaktörers och partipolitikers unionspolitiska tema är allmänt inte Frödings teman.

Frödings attityd gentemot de formella frågorna på unionspolitikens agenda framkommer tydligen i en senare artikel från 1893³⁶, "Nationalhat och nationalskryt":

"Själva stridsfrågorna bryr jag mig inte om. Jag kan inte finna at det är något så himmelskriande viktigt för Norge att ha egna konsulat, ej hellre för Sverige att ha gemensamt."....."Personalunionen" har snarare gjutit olja på elden än den varit ägnat att mildra bitterheten. När två som sloss äro sammanbundna med ett band om livet såsom bältspännare, måste raseriet bliva så mycket vildare, eftersom de icke på något vis kunna komma ifrån varandra"

Den stillsamma poeten och det högröstade Høire och Venstre.

Fast de yttre politiska händelserna hade utrymme för konflikt runt Fröding på Lillehammer hösten 1892 så skriver han detta året, under nu sitt andra Norgeuppehåll, at det är lite unionsstrid i fjälldalen. Fast inom sanatoriet är det stor debatt mellan patienterna, säger han, fast "bildat".³⁷

Senare, under det sista och 18 månader långa Lillehammervistelsen från 1894 berättar han om vinter, köld, skilöping - Skilöpare mot svenskene, även om mobiliseringsstämningen i Norge 1895.³⁸

"Det glunkas här och var om "mobilisering" av skarpskyttar borta i bygderna, och en del vänstertidningar har ett mycket argt och hetsigt tonfall i rösten, men huru stämningen kan vara hos flertalet är icke gott att säga",

³⁵ "Situationen", KT 2.3. 02

³⁶ Nationalhat och nationalskryt. KT 25.5. 93

³⁷ "Från Norge, krönika i Karlstads-Tidningen, 1.10. 1892

³⁸ Från Norge, KT 30.3. 95

skriver han, fast lite osäker:

"Jag umgås mest med personer av höjrepartiet och dessa äro mycket moderata och hövliga i sina utlåtelse om Sverige".

Han vill inte tro på det värsta och skriver att norska Venstre och svenska högern inte tror på krig.

Våren 1894 är det alltså åter val. Venstre, på Lillehammer stödd av tidningen "Gudbrandsdölen", agiterar omkring arbetarnas fattigdom, villkor, bygdepolitiska frågor. Rösträttsfrågan är stor, Fröding väderar att ortsbefolkningen är splittrade omkring på mitten. På Lillehammer står Ventres Lunde i rösträttsfrågan emot Johan Castbergs linje, som har bas i arbetarrörelsen för vilken denna fråga tycks vara nr. 1. Det är valmannsval om rösträtt.

Björnson kör unionen och konsulatfrågan som nr. 1 i valkampen, en kamp Venstre vinner, men ändå blir Høires Emil Stang statsminister.

1895 är ett krigsfruktans år, även på Frödings Lillehammer³⁹ där författaren är vid ovanlig god hälsa och nu det mesta av året är idogt arbetande med "Stäk och flikar". Sverige visar militär styrka och vilja. 11te maj sägs mellanrikslagen⁴⁰ upp. Också på Frödings Lillehammer skräms Høiresympatisörerna: Från 1897 förespås 35% reduktion av den norska exporten till Sverige, räknas det ut!

Björnson backar så småningom, Norge backar.

Skandinavisten från Gausdal, Christopher Bruun medverkar (samman med bl.a. Ernst Sars) i Kristianiaadressen till Stortinget där det krävs gemensamt norskt uppträdande, och fredligt samarbete med Sverige. *"Venstres nasjonalfølelse var gjennomtrengt av svenskehat"*, sa Bruun i Studentersamfundet i Kristiania. *"Det er ikke unionen eller forsvarssamarbeidet. Fremfor alt må vi holde fast på det gode samarbeidet mellom nordmenn og svensker. Uten den vil alle former som band oss imellom bli sprengt."*⁴¹

"Kampen må føres i unionsvennlig ånd", skriver Bruun och han använder uttrycket *"norsketere"*, et favorittord i Frödings egen journalistikk. - I det hele er det mye som forener Bruuns och Frödings retorik i unionsdebatten, i premisserna för debatten. Fast de två konkluderar

³⁹ Stortinget beslutar om två extra försvarsbudget och beställer två pansarfartyg i Storbritannien.

⁴⁰ Denna reglerar bl.a. kostnaderna för gemensamma utgifter till monarkin, utrikesväsendet och ger mycket viktiga regler för varuutbyte mellan de två länderna som säkrar en sorts svensk-norsk tullunion.

⁴¹ Från Vegard Slettens Brunnbiografi: *"Christopher Bruun: Einsleg stridsmann"*, Oslo: Novus 1986, s. 416

senare olikt, Bruun är nästan ensam bland kända norrmän som röstar för union hösten 1905 och för Bruun är försvarsfrågan (försäkran mot att bli rysk undersåte) alltid viktig, så ej för Fröding. Mens hans språk är Frödings – nästan exakt – när han skriver: *”Men hvor heldig krigen gikk for oss, vil den bli en forferdelig ulykke for begge land. Nå om dagen kan man gjøre god forretning med å puste på det gamle nasjonalhatet mellom Norge og Sverige. Men da vil dette hatet bli mangedobbelt og det vil bli til undergang for oss begge”*⁴²

Hagerup (Høire) bildar så ny norsk regering senare 1895.

Bruun går senare (1896) mer precist ut med krav om likhet med Sverige, men med försvarsgemenskap (mot Ryssland)

Som Fröding i Karlstad blev Bruun skymfad i Lillehammer och i Norge, Närmare 1905 blev han som debattör närmast internerad när han försöka trycka och tala sin åsikt, även norska regerings medlemmar sökte närmast fysiskt hejda honom.

Kungen är på Lillehammer i tidningarna ändå rätt så populär, i september 1894 har han varit där och firats vid öppnande av nya järnvägen. Även vänstertidningen ”Gudbrandsdölen” ge kungen respekt, redaktören Filseth har sinne för Oscar IIs konstnärliga intressen och hans person.

Det är att märka att Frödings raljerande med monarkins personage genomgående är ut ifrån deras agerande i politiska frågor och i svenskt socialt och politiskt miljö, det refereras sällan – aldrig – till kungens personliga beteende i Norge⁴³.

När året över har det lugnat något ner sig, men först har det varit 17de maj 1895.

Flaggorna – rena och orena.

Flaggfrågan var stor i Norge under Frödings uppehålle, fast denna kommenterar han enbart refererande, utan att göra egna värderinger. Fast flaggornas dag, 17, maj deltar han i både 1891 och 1895. Efter sitt första möte med norskt 17de majfirande på Lillehammer 1981 skriver han från sitt fönster ut mot trädgården och Jens Hombs flaggstång på Suttestad:

⁴² Ibid, s. 417.

⁴³ Norgesvännen, Frödingbeundraren Prins Eugen har studerat i Kristiania 1885, 1889-90 har han målat i granddalen Valdres, 1900 skulle drottning Sofia komma att bo i Gudbrandsdalen, även prinsarna får av norska Sverigevänner 1900 ”prinshytta” i Sikkilsdalen, 8 mil norr om Lillehammer.

"Utanför detta fönster, vid vilket detta skrives fladdrar en stor duk, rød, med blå vitkantat kors – i hörnet de svenska färgerna. Det är unionsflaggan som hissas till dagens ära – 17de maj. Ingen vet om detta oreña flagg skall komma att fladdra någonstans nästa år så här dags⁴⁴."

Krisåret 1895 skriver han sedan "17de mai i Norge", artikeln trycks 25.5. i Karlstads-Tidningen. "Hela Norge är sjukt av politisk lidelse-" skriver han. Han tycker också norrmännen är för detaljerat, absolut och formellt upptagna av grundlagens skrift.

Det är nu andra gången han är med på 17de mai i Lillehammer. Han observerar 17de majtåget, noterar med någon förvånan att även arbetare, kvinnor och barn är med. Så ej i de svenska borgartågen på den tiden. För läsarna refererar han at Høire (Handelskammaren) och vänstern har vart sitt tog som samlas på två olika platser. Ortstidningarna kan sedan berätta att det radikala Venstretoget haft 500 deltagare, det borgliga, høire- och unionssinnade taget 86 deltagare.

Journalisten Fröding är på de båda ställena, kamuflerad som sympatisör i båda läger. För tidningens läsare refererar han Høires talare : Unionslojal, "statsförbrytelse att tala om republikk", säger talaren, och också att tala om unionsopplösning - därför att båda delar står omnämnda i norska "Grunnloven"-

"Näre talaren sade ordet "statsförbrytelse" lade han in all kraft han hade och såg mycket ond ut", skriver GF

Venstres talare (en tidningsmann fra Kristiania) skriver GF, talar friskt om

"De gallonerede storsvensker derinde. "De fingo också ett par glåpord, vilka hälsades med bravorop, men talaren var dock jämförelsesvis försiktig i fråga om det möjligen tänkbara kriget"

I juli 1895 skriver han til KT's redaktör Mauritz Hellberg, i slutet av et brev: "Give himmelen att detta spionbrev kommer i norska händer ty då blir jag ofelbart behandlat som "Statsförbrytare" och får en "tollekniv" i veka livet.⁴⁵

En svensk arbetare från Forshaga verksam på Lillehammer hade läst KT och gick med artikeln upp till redaktör Johan Filseth i Venstretidningen "Gudbrandsdölen" på Lillehammer⁴⁶. Där blev det sedan också tryckt.

⁴⁴ "Från Norge", Karlstads-Tidningen, 23.5.1891

⁴⁵ Brev fra Suttestad till Hellberg juli 1895.

⁴⁶ Se Germund Michaneks bok "Så minns vi Fröding"

På juldagen 1895 skriver Fröding till Verner von Heidenstam från Suttestad:

”Hvad betræffer Sverige och Norge är jag visserligen led vid det seminaristiska och amerikaniserande i den norska demokratin, men jag kan sanderligen inte känna mig glad över förstakammarens hållning i Sverige. Det konservative Sverige tror jag inte precis ha särdeles stor självkritik, men däremot t”ro det möjligen gälla de liberala. – det förefaller mig som de där gamla herrarna, som talar om att besätta Norge åller något ditåt, klädde ut sig i Karl XII:s handskarr ungefär i samma stil som högstsaligst Hans Majestätt Gustaf IV Adolf och det bevisar ingen självkritik.”

Björnsons unionskamp och Frödings beundran, överseende

Från ankomst, september 1890 har han full uppmärksamhet på Björnson. Han omtalar diktaren och hans familj och gård, i brev och i essäer i Karlstadstidningen, från lokala ”hörensågen” på Suttestad⁴⁷, där han berättar om sina tre färddar förbi Aulestad till fjället 1891, 1894 och 1895

På Lillehammer, Nes, i Gausdal läser han 1890 – 1896 om politikern Björnsons utspel i Opplandenes Avis, Gudbrandsdölen, Dagbladet, Verdens Gang.

Han porträtterar – som tidiga tiders kungliga herolder – den poserande diktarhövdingen, refererar, kommenterar hans politiska utspel, väger dom. – Och tar avstånd, från kanske innehåll, men mest frånheten i formen. Samtidigt, han slutar alltid med att ursäkta Björnson, i stunder kan han även förlåta sin hjälte, BB. Fröding kritiserar BB i Ole Richtersaken, där Björnson söktes gjord medansvarig för norska statsministerns självmord i ministerhotellet på Blasieholms torg 1888, ursäktar honom som BB vänder i freds/försvarsfrågan, skriver att Björnson får skylla sig själv som anhängarna glesnas.⁴⁸

Fröding tycker norrmännen är kritiska mot sina diktares djärva politiska språng, ursäktar. Intressant är att Fröding som från Lillehammer drar igång sina översättningar av de engelska sjuttonhundratals romantikerna jämför Björnsons belackare i Norge med samma miljö som den som i

⁴⁷ Där vandrar många lokala anekdoter i Björnson och ortsbefolkningen i Gausdal, för vilka Björnson ändå är en främling i bondbygden. Mauritz Hellberg återger ett par historier som Fröding berättade dom för honom på norska under Gröndaltiden, återgivna i Mauritz Hellbergs ”Frödingminnen”.

⁴⁸ 1891 vänder Björnson, skriver brev till Kung Oscar ”-unionen fremfor allt og så krig med Russland, et felles rop”. Men Björnson vil ha ren norsk flagga.

England attackerade Lord Byron⁴⁹. Men Fröding känner sig trygg brevid sin hjälte:

” – Björnson låter icke avskaffa sig. Han är som Tors bockar, vilka skaktades till kvällen och stodo upp friska och muntra om morgonen”

skriver GF i Uppsala Nya Tidning⁵⁰.

Han är misbelåten med Björnsons angrepp på Venstreledarna Sverdrup som Richter,

”Vilka absoluta rättfärdighetsdomar har icke Björnson dömd i sin egenskap av självskrivnen folktribun över sina stackars samtida i högern och vänstern och vilka samvetsdomar har han icke själv fått ösa över sig, när han övergivit den ena eller den andra ”rättas väg” åt höger eller vänster”⁵¹.

Från Lillehammer måste ändå Fröding vara bekant med de olika syn många lokalt hade på den stridbara, pompösa författaren på Aulestad. Han bytte ståndpunkter, stred, hårt, i lokala diskussioner och hans poserande beteende gjorde honom även lite populär även i liberala, borgliga vänsterkretsar runt dr. Torp.

Samförstånd och förlikning: En obekväm position.

På parnassen i båda länder var Fröding nästan helt ensam i sin åt båda sidor försonande position, där andra författare sköljde eder och galla över grannen i poesi, prosa och journalistik och eldade upp en känslomässigt starkt engagerad befolkning. Som den ende på litteraturens två parnass i de två länderna är han fridsfurste i stridstid. För detta blir han tidigt illa ansedd bland borgarskapet, framför allt i hemstaden Karlstad. I Norge blir han alltså även värderat som eventuell spion. Det kostade att vara fridsam:

Just som han åker till Kristiania och super ner sig sommaren 1892 skriver han i Karlstads-tidningen⁵² under den vanliga pseudonymen Hans Sax:

⁴⁹ Brev från Norge: Uppsala Nya Tidning, 20.12. 1890

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ ”17de mai i Norge”, KT 25.5. 1895

⁵² Den norska frågan, KT 2.7.92

"(jag) förvärvade mig därunder många fiender, som nu talar svenska till mig och om mig till den grad, att jag måste gå de mindre besökte gatorna, när jag skall till hotellet"

och om ett möte på Karlstads gator:

*"Försök inte" sade storsvensken – "tror du inte jag känner dina åsikter".
"Du struntar i att baggarna sätter sig på näsan till vårt ärorika land – vad gör det Dig, om Gustavers och Karlars och Karl Johanners verk trampas under fötterna av eländiga sillasaltare – du din fosterlandsförrädare, din kosmopolit där –/..../Men inte ens hemma är jag fredad för norska frågan/..../I går natt vaknade jag av at det skrek "bombardera Kristiania" ifrån våningen inunder".*

Sedan, i mars 1893⁵³:

"Den norska frågan vill jag inte vidröra – den är för het, man bränner fingrarna⁵⁴."

Och, i väster, från det spända 17de majfirande på Lillehammer i konfliktåret 1895 skriver han⁵⁵ som observatör i Venstretåget i tidningen:

"Jag kände mig emellertid litet spionaktig mitt bland alla dessa, som tycka att det nästan är en fosterlandsk plikt att avsky oss"

"En norrmann i min närhet tycktes i alla fall ha misstänkt att det inte stod rätt till med mig, ty han kastade provande blickar på mig med allehanda korsfrågor. En av mina vänner, en dansk, som också var tillstädes, påstod att manden under samtalen på det betänkligaste sätt stod och lekte med en s.k. "tollekniv", vilken han bar i bältet."

"Give himlen att icke detta spionbrev kommer i norska händer, ty då blir jag ofelbart behandlad som "statsförbrytare" och får en "tollekniv" i vecka livet."

Frödings union!

Redan efter sitt första 17de majfirande på Lillehammer har han fått sina tidigare åsikter ytterligare bekräftad, han skriver från Suttestad efter Åkerhielms felsteg.

⁵³ "Situationen", KT 2.3. 1893

⁵⁴ Karlstads-tidningen, "Situationen", 2.3. 1892

⁵⁵ 17de maj i Norge, KT 25.5. 85

"I alla händelser är det klokt av svenskarna att i tid börja tänka sig in i möjligheten av en fullständig upplösning och akta sig för att det sker under hätska former, som kunna förhindra ett vänligt försvarsförbund för framtiden".⁵⁶

Efter att från Karlstad observerat 17de majfirandet 1893 skriver han vidare:⁵⁷

*"My house is my castle" är en engelsk grundsats som jag av allt hjärta underskriver och det är min oförgripliga mening att den bör tillämpas även folken emellan. Vart folk bör sköta sig själv liksom var individ. Att hjälpa varandra till rätta mot varandras vilja innebär ett anspråk på överlägsenhet, som gränsar till oförskämdhet. Och att tigga eller hota sig till att någon stannar i ens sällskap när han har tröttnat på en, förefaller mig icke synnerligen värdigt. "*⁵⁸

Han ser för sig hur Fridtjof Nansen rycker loss ena halvan av skandinaviska halvön och drar iväg med den, upp mot Nordpolen och Fröding vinkar, säger:

"God fornøjelse paa reisen – velkommen tilbage igen, hvis De har lyst"

Också detta är återkommande i flera Frödingepistlar: En fridfull uppgörelse nu utesluter inte ett tätare bindning mellan länderna senare!

"Summa summarum", skriver han: "Låt norrmännen träta så mycket de behaga på sin sida av gränsen, men låt oss svenskar bära oss åt som folk. Och om norrmännen önska lösslita sig, så låt dom i Guds namn draga åstad, vore det ock till Napoleon – pappersparagraferna och de dynasiska intressen äro bisaker som inte borde lägga hinder i vägen. Det är nu min mening i norska frågan: De är inte vidare djupsinnig och kan inte mäta sig med t.ex. prof. Hjärnes geniala tankar om "den europeiska nödvändigheten" och "den gemensamme svensk-norske amiralen". Men jag är själv ganska nöjd med den."

Det tycks framför allt från 1892 att Fröding, Hellberg och Karlstادتidningen förlorade tron på unionen. Även Frödings kommentarer åren efter blir mer löddiga, raljerande, petitjournalistiska, saksfrågorna blir enbart ytligt kommenterade.

⁵⁶ Från Norge, 23.5.91

⁵⁷ Nationalhat och nationalskryt: 20.5.93

⁵⁸ I artikeln resonerar Fröding att de två länderna sedan medeltiden fjärrmat sig från varandra, att dagsläget sålunda präglas av större avstånd än i vikingars tid.

Från Karlstad skriver som han innan han för tredje gång utslagen återkommer till Norge den berömda episteln ”*Om jag vore Kung*”, ett genomrevolutionärt kåseri, där det allra först heter:

”Ja, då skulle jag först och främst förklara unionen upplöst. Vi vele inte att vårt och våra käre undersåtars liv skall förbittras av ändlösa trätor. Faren i frid, mina käre norskar! Vi ønske Eder all framgång, lycka och välmåge.”

Mars 1896 – februari 1911.

Frøding kommer senare aldrig att kommentera unionsuppgörelsen i 1905. Under hospitaliseringen i Uppsala har han varit opptagen med större mystik. Just under de stora striderna i juni, under Karlstadförhandlingarna och därefter vistades han på en sista resa i Tyskland, Schweiz och Tyrol, söp ner sig och var mycket klen som frågan var över i november.

1905 bryter ett Storting med Høiremajoritet unionen 7. juni. Även på Lillehammer är det sedan folkomröstning. I valet om oberoende är det inte en ende – noll - som röstar för unionens fortbestånd i Lillehammer, i Gudbrandsdalen är det 5, i amtet 15. I Lillehammer och Gudbrandsdalen röstar 7 700 för oberoende och 6000 kvinnor utan rösträtt skriver på listor för upplösning. Fast i monarkivalet senare röstar närmare 20% för republik – Lillehammer är ett starkt republikansk fäste, arbetarrörelsens ledare och det radikala Venstre är republikaner. Hela Frødings miljö är alltså för unionsupplösningen Dr. Torps svärson som nu har kommit till på Suttestad är republikan. I Oslo bor nu Mathilda Frøding, hon har ett mindre pensionat vid Majorstuen, i 1905 blir systemen norsk medborgare.⁵⁹

I Norge går den liberala politiska utvecklingen vidare. Norge får allmän rösträtt för män i 1898, som Frøding inmuras i Uppsala, Sverige får vänta till 1913, två år efter hans död. På Grøndal i 1909 kan Frøding läsa att även norska kvinnor fått rösträtt, i Sverige sker det först 10 år efter hans bortgång.

Han är på Grøndal, där kommer också systemen Mathilda på besök emellanåt från Lillehammer. Hon berättar att han glädjes över att tala

⁵⁹ Varför blev hon norska? Från 1814 hade normännen byggd upp svåra formalia för att hindra svenskar att bli norska – för där genom ta över makten ”innifrån”. Hur lätt var det hunnit bli, 1905 – måtte hon kvalificera, legitimera, formulera skäl? Mest sannolikt är det för hennes, systemens del inget ”politiskt” motiv, sannolikt hellre ambition om att idka rörelse efter norsk lagstiftning, där medborgarskap varit ett praktiskt pré för henne. I övrigt är det inget som berättar om att Mathilda och Gustav talade union och norskt vs. svenskt med varandra i någon politisk mening.

norska samman med henne, när de satt ensamma, syskonen där ute på Gröndal på Djurgården i de sista åren.

Han firar 50 år i 1910: Stor presstäckning i Norge. Likaså, när han går bort i februari 1911 är det i Norges tidningar, i huvudstad och provins jättelik täckning av hans sjukdom hela sista veckan, även i norska tidningar kommer närmast bulletiner från dag till dag⁶⁰ Dåtidens största norska journalister reser till Stockholm för att beskriva hans sista dagar och sedan begravningen. Men det er diktaren som beundras i norsk press, i nästan obefintlig grad er det unionsdebattanten.

Frödings unionspolitiska testament.

Hans attityd i unionsfrågan anses som den ende klara och uthålliga politiska ståndpunkt Fröding i sitt liv hade. Två månader innan sin död 1911 säger han till biografen, professor Ruben G:son Berg om sina återstående sista bidrag: "Jag vill skriva något om unionen och Norge", säger han. Fast, han hann inte.

Hans unionspolitiska utspel hade bas i hans egna karaktärsdrag och psykologiska konstitution, han visste från sin läsning mer än nästan någon annan om litteraturen, livet, historien, samhällsförhållandena i de båda länder. I rollen av politisk-journalistisk kåsör var han även rimligt hemmastadgad i unionspolitikens saksfrågor och människorna som spelet gick mellan huvudstäderna i dessa år. Samtidigt, alltjämt kan hans "komparativa sociologiska analys" av de två folken från länge sedan duga alltjämt och folkgemenskapen var då en viktig orsak till hans egna ståndpunkt. Han skriver om detta från första stund efter att han anländer till Lillehammer i september 1890.⁶¹ Likaså, han ansåg hans välvilliga

⁶⁰ Dokumenterad i Rosenblad/Michaneks bibliografi II från Frödingsällskapet över tidningsartiklar 1910-1911.

⁶¹ Hans kåseri under rubriken "Likt och olikt" i Karlstads-Tidningen 18.10. 1890 – efter en månad på Lillehammer är ett stort svenskt-norsk samarbetsmanifest. Han skriver om likheterna mellan östra Norge och västra Sverige, redovisar på ett skojsamt, men samtidigt förlåtande sätt folkens fördomar om varandra och han gör det på ett sätt som väger lika tryggt åt båda hållen: 50:50. Förlåtande Alexander Kiellands Torpander, norrmännens inbitna formalistiska allvarsamhet i frågan, vill han bjuda åter på Bellmans svenska kvickhet, livsglädje. Såväl svenskt som norskt nationalskryt får sitt – han roas själv över norrmännens anekdoter om svensk överartighet. Han drar fram dr. Sigurd Ibsens ("sonens") unionsfiendliga angrepp från Stockholm och slår dom ihjäl med fader Henriks Ibsens

mottagande, samlevnad med norrmännen under mer än tre år påverkat hans ståndpunkt.

Gustaf Fröding var en stor Norgesvän och han var älskad av norrmännen. Under sina år här i mötet med människorna där han bodde och även efter, som poet: Han sålde han många gånger mer väster om riksgården än någon annan svensk.

Gustaf Fröding gick för "en organisk union", på folkgemenskapens grunder. Konsulatfrågan, den gemensamma Kungen var retliga små symboler som – när dom orsakade sådan en strid - bara sto i vägen för ett mycket närmare samarbete mellan de folken Två folk som ur historia, geografi, kultur, språk - även sina produktiva olikheter - för evigt kom att höra tät samman. Och en stor konfrontation – utbrott av en militär konflikt – ville vara ett "dubbeltsjälvord", så skriver Fröding i brevet om den ädla gamla svenska översten som tar livet av sin vackra oskuldsfulla unga norska hustru och sedan själv genom denna handling dödar sig själv.

Det blev två kungar, i stället för bara en. Och hundra år efter är relationerna mellan Frödings Värmland och hans Mjösja, Gudbrandalen, mellan Sverige och Norge fridsammare, intimare än någon sinn.

Fast, i en politisk kontext skall man vara varsam med att överutnyttja poeten, någon politiker var han inte, han ville inte vara. Emellanåt rycker han ut i frågan, för så att dra sig tillbaka – till läsandet, diktandet, "skriftställandet" och livet. – På halkan, mellan lust och olycka, skratt och sorg.

Vi slutar med att återge hans formuleringar i artikeln "Situationen" som den publicerades i Karlstads-tidningen den 2dra mars 1892:

"Den norska frågan vill jag inte vidröra – den är för het, man bränner fingrarna."

"Jag tycker inte om att tala politik. Vad skall det tjäna till?..."

Nej, jeg vill hellre ligga tyst och ensam på min sofa och se på rökmalnen från cigarren och bygga mig lustslått med moriska bågar och lejongårdar och Abencerragens sal, där slavinnorna danse och fläkta med fläktor och räcka mig druvor i alabasterskålar och sorbet i silverbägare och säga: "o, du, de rättrognes behärskare, låt din nåd lysa över din tjänarinna". Och jag skulle låta min nåd lysa över dem alla samman och leva i fred med hela världen."

"Sangerhilsen til Sverige". Redan då deminiserar han den roll de formella storpolitiska resonementen om dynastierna och diplomatierna får ha i avklarande av folkens reella, verkliga samarbete.

Ja, så sade han, den sorgsna skrattaren.⁶²

"Jag vill inte vara något ideal", var hans sista ord i hans liv, som systemen Mathilda fick höra dom framför dödsbädden på Djurgården, innan hon vände och åkte hem till Lillehammer.

Fast i unionsfrågan - ?

Bilder:

Lillehammers Storgata med Eriksensalen
"Bjørnsonkvisten"
Aulestad med BB
Järnvägen och dens öppnande
Peter Wessel Tordensskiold
Fernanda Nissen
Suttestad med flaggstång
Faksimil Av Bruuns manifest: Til det norske folk
17de maj på Lillehammer.
Mellanrikslagens uppsägning: Faksimil av Regeringsprotokoll

⁶² Knut Warmlands betäckning från hans bok (Frödingssällskapets årsbok) från 2004